

sett ut under stormaktstiden, en tid av stor invandring, då Sverige var ett mångfasetterat samhälle. Genom att visa hur gränsen mellan människor drogs i vardagligt tal om främlingar diskuterar hon hur den svenska identiteten formades i kontakter med både yttre och inre främlingar. Hon diskuterar också samernas plats i stormaktstidens historieskrivning som en spegel för det överciviliserade svenska livet: ”materialismen och självrättfärdigheten hos de svenska kontrasteras mot samernas enkla dygder” (s. 359).

Det är inte de enskilda bidragen i volymerna som inte håller måttet. De flesta av dessa är alldeles utmärkta essäer eller kunskapsöversikter i intressanta ämnen. Problemet i detta översiktsverk är att de olika delarna inte har integrerats, inte heller har begreppet kulturhistoria problematiserats eller definierats. Det är således redigeringen det finns anledning att ifrågasätta, inte de enskilda bidragen. När Anna Götlind skriver om gruvnäringen under medeltiden i boken om renässansen, frågar man sig om det inte hade passat bättre att göra det i medeltidsdelen av verket. Hennes bidrag är som sådant mycket intressant, inte minst när hon beskriver gruvan som kvinnligt väsen. Men när denna artikel avbryts mitt i ett resonemang om de många finska arbetarna vid Bergslagens gruvor, med illustrationer från Kalmar slott idag, då blir läsaren mycket irriterad. Redaktören borde ha förklarat för läsaren vad detaljer av stuckaturtaket i en av Kungs(ge)makets fönsternischer gör i detta sammanhang. Lika udda ter sig slottsgemak, timmerhus och målade tak bland måltidsbeskrivningarna i Ingrid Nordströms artikel.

Att noterna avskiljts från litteraturreferenserna och återfinns på olika ställen längst bak i böckerna gör dem onödigt svårtillgängliga. Personregistret avslöjar också något annat än den vardagliga kulturhistorien. Här är det de gängse historiska portalfiguerna som lyfts fram.

I en tid när allt fler historiker väljer att kalla sig kulturhistoriker för att betona kulturanalysens betydelse och etnologer gör detsamma för att betona det historiska perspektivets betydelse i kulturanalysen, finns det anledning att ställa stora förväntningar på ett verk som kallar sig den svenska kulturhistorien. Syftet med denna påkostade satsning bör väl för redaktören vara att möta det stora intresset för s.k. vanliga människors vardagsliv i historien med såväl kulturanalytisk noggrannhet som en genomarbetad insiktsfull redigering? Kunde vi inte förvänta oss något slags diskussion som visade att medarbetarna samverkat i att försöka skriva just kulturhistoria, inte bara lämnat sina i och för sig utmärkta

bidrag till en allmän sammanställning som skulle kunna bindas samman med de flesta slags historieskrivning? Vad är det Christensson vill skildra?

Birgitta Svensson, Stockholm

Philochoros 125 år. Minnesskrift utgiven av föreningen Philochoros. Redigerad och kommenterad av Katarina Korsfeldt och Mats Wahlberg. Uppsala 2005. 183 s., ill. ISBN 91-631-7396-4.

Folkdansföreningen *Philochoros* i Uppsala firar sitt 125-årsjubileum med att ge ut en skrift med autentiskt material ur föreningens arkiv. Volymen bygger på en tidigare minnesskrift, utgiven i samband med föreningens hundraårsfirande år 1980, men har kompletterats med personliga minnen från de tjugofem senaste åren. För den äldsta tiden, 1880–1913, dominerar dokument från föreningens framträdanden, tidningsrecensioner, dansprogram, foton m.m. Perioden 1920–1980 skildrar i dagböcker, krönikor och föreningsutskick utvecklingen, men också i många bilder.

Föreningen *Philochoros*, som betyder dansvännerna eller dansälskande, grundades 1880 och var det första folkdanslaget i Sverige. Initiativtagaren var medicine studerande Gustaf Sundström, som tyckte att den samtida dansen förfulats, och därför ville införa estetiska och fosterländska moment i dansen, och knyta den till det nationella arvet. Tidens intresse för det folkliga och nationella ledde på många håll i Europa till att folkdanslag och hembygdsföreningar bildades och museer grundades, i ett försök att rädda de seder man var rädd att industrialiseringen var på väg att utplåna. Sundströms reformer gav honom snart öknamnet ”Dans-Luther”. Föreningens förste danslärare blev Carl Peschel Barowiak, av tysk-polsk börd, som verkat som dansör och danslärare i Tyskland, Polen, S:t Petersburg och Finland. Han försvann emellertid snabbt ur föreningen på grund av konflikter med Sundström om repertoaren.

Philochoros hade sina första framträdanden på Uppsala teater våren 1881, året därpå gjorde föreningen uppvisningar i Gävle, och 1883 reste sex medlemmar till 35 olika orter i norra Sverige för att inventera danser, musik och dräkter. I samband med denna forskningsexpedition gavs också hela 57 föreställningar med föredrag, musik och dans i folkton. En del av den insamlade musiken publicerades senare av föreningen. Vid föreställningarna dansades både mans- och kvinnoroller av män.

De kvinnliga studenterna var vid denna tid lätt räknade, eftersom universiteten i Sverige inte öppnats för kvinnor förrän 1873. Därför möter vår blick rosiga unga män, klädda som flickor i mer eller mindre autentiska dräkter från föreningsarkivets foton.

Föreningens första tid mötte ett visst motstånd, det ansågs inte passande att studenter lade ner tid på något så "onyttigt" som dans, och det dröjde innan föreningen fick vara med i studentkatalogen bland de övriga föreningarna. Lite märkligt, med tanke på att ända fram till 1800-talets mitt hade det funnits en dansmästare vid Uppsala universitet! Men när *Philochoros* grundades, värderades gymnastiken högre än dansen.

Philochoros gav sig under de första decennierna regelbundet ut på turnéer runt om i landet, men fortsatte också att framträda på teatern i Uppsala, och blev för det mesta positivt och rentav översvallande recenserad. På repertoaren fanns bl.a. danser konstruerade av Kungliga Teaterns tidigare balettmästare Anders Selinder. De hade visserligen en folklig prägel, men var inte autentiska folkdanser. Vingåkersdans, Fryksdalspolska, Hallingen, Jössehärads polska m.fl. hörde till dem. Även det vi snarare kallar herrskapsdanser, som gammalpolka och menuett, framförda i modedräkter av 1700-tals-snitt, fanns med i programmet. "I Stockholm gavs två bejublade föreställningar på Dramatiska Teatern, vars salong i det närmaste var fullsatt", skrev *Svenska Dagbladet* i juni 1893. Tre år senare sammanfattade *Nya Wermlandstidningen*: "Och de, som kommo till Philochorosföreställningen voro belätne, särdeles belätne, om man får döma efter applåderna. Det låg stil öfver danserna, elegans öfver kostymerna, och 'damerna' – d.v.s. de i danserna såsom damer fungerande unge philochoristerna – ja, de utmärktes af en förunderlig qvinlig fägring. Toilettens hemligheter och maskerings finesser måtte allt vara större, än man i sin manliga enfald föreställer sig, när det lyckas att förvandla punschdrickande och cigarrökande och lärdomstygde cives academici till sådana små sötungar."

Under 1910-talets senare del låg föreningens verksamhet nere, men dansen återupptogs 1919, men inte av *Philochoros* utan av andra studenter, som kallade sig för *Upsala Students Folkdanslag*. År 1930 bestämdes att detta lag skulle återuppta *Philochoros* namn, och danslagen slogs helt enkelt samman. Därmed valdes även *Upsala Students Folkdanslags* kvinnliga medlemmar in i föreningen. Den första utlandsturnén bar av till Estland 1936, och året efter stod Tyskland i tur. Den dåvarande medlemmen Gösta Knutsson skildrar

ett säreget framträdande med fem minuters schottis på den fullsatta Olympiastadion i Berlin, som ett inslag i årets midsommarfest. Det hela var ett jättelikt evenemang, som inleddes med folkdans från olika länder, men fortsatte i annan ton. Snart vidtog "den militära avdelningen med exercis och marscher i all oändlighet, och kommandoropen skakade stadion i dess grundvalar. Två väldiga bål tändes (givetvis på kommando), och medan de brunno ner höll d:r Goebbels ett politiskt brandtal!", skriver Gösta Knutsson.

Föreningen höll regelbundet lekstugor, och man gjorde också utflykter tillsammans och fortsatte med uppvisningar. Utlandsresorna påbörjades åter 1949. Verksamheten presenteras decennium för decennium i skriften, och när man läser i 1966 års program framkommer det att Selinders danser fortfarande hängde med, men de hade efterhand blandats med mer autentiska som under årens lopp smugit sig in. Under 1970-talet skedde emellertid en stor förändring i programmet. *Svenska folkdanser*, även kallad "Gröna boken", utgiven av Svenska ungdomsringen 1923, innehåller många konstruerade gruppdanser för scenen, flera skapade av Selinder, hade hittills utgjort ett standardverk för den svenska folkdansrörelsen. Detta kom nu att ändras, istället presenterades "Blå boken", *Svenska folkdanser 2*, med mer folkliga pardanser. Hädanefter dansades mer genuina folkliga danser i *Philochoros* och scendanserna framfördes alltmer sällan, en utveckling som känns igen från andra folkdanslag.

Som folkdansare, om än i en annan förening, känner jag igen mig i beskrivningen från de senaste decennierna. Skildringen av dansrepertoarens förändring, av arbetet med att återskapa autentiska dräkter, av alla roliga lekstugor och utlandsresor och av den härliga gemenskap som kan finnas i ett folkdanslag. Detta delar *Philochoros* med många andra samtida föreningar. Det jag efterlyser i denna jubileumsskrift är fler och längre sammanfattande och analyserande kommentarer. Vi möter många och ibland långa avsnitt från olika ögonvittnesskildringar och minnen, utdrag ur recensioner och dagboksanteckningar. Ibland blir det lite för mycket. Det hade varit intressant med längre, kommenterande avsnitt mellan källtexterna, exempelvis om förändringar i synen på verksamheten. Hur uppfattades det när kvinnor började dansa på uppvisningarna? Och sambandet mellan den mer folkliga dansen och 1970- och 1980-talens folkmusikrörelse hade varit tacksamt att närmare belysa, liksom synen på dräkterna, hur de ska se ut. Visserligen anas förändringarna när man läser alla minnen och lite

kommer fram i kommentarerna, men det hade varit informativt med mer av sådan analys i kommentarerna. Men *Philochoros 125 år* är rolig att läsa, och framkallar många egna glada dansminnen.

Eva Helen Ulvros, Lund

Reklam och hälsa. Levnadsideal, skönhet och hälsa i den svenska reklamens historia. Roger Qvarsell och Ulrika Torell (red.). Carlssons, Stockholm 2005. 233 s., ill. English abstract. ISBN 91-7203-635-4.

Vad är det som gör att forskaren plötsligt ”upptäcker” ett material? Är det tidsandan? Forskarens leda att gå i upptrampade spår? Möjligheten att kolonisera ett utforskat område? I boken *Reklam och hälsa*, redigerad av Roger Qvarsell och Ulrika Torell, har en forskargrupp vid Linköpings universitet tagit sig an hälsoreklam, en bortglömd materialkategori. Utifrån temana levnadsideal, skönhet och hälsa har man gjort en spännande bok.

I Roger Qvarsells inledning återfinns ett försök att definiera området: vad kan reklam bidra med i vår förståelse av föreställningar om hälsa? Utgångspunkten är att betrakta hälsa som föreställningar för ett gott liv som produceras och reproduceras i reklamen. Detta ger en bild av vilken syn på hälsa ett specifikt historiskt samhälle har. Reklamen blir så att säga den ”lämning” som forskaren kan använda sig av för att studera ett givet tema. Detta är ett kreativt grepp på denna materialkategori och bådär gott för bokens upplägg. Dock väljer gruppen sedan att ansluta sig till en traditionell syn på hur själva analysen av reklamen skall gå till. Tanken är att materialet gestaltar ideal i form av föreställningar, som får sitt egenvärde genom att sammankopplas med andra och mer allena rådande värden. När det gäller hälsa kan dessa större värden gälla sådant som utmärker ett gott eller ett normalt liv i förhållande till t.ex. en social gemenskap, ett välordnat hem, framgångsrika barn osv. Reklamen blir utifrån detta synsätt ett specifikt samhälls omsättning av kulturella och sociala värden. Det blir en symbolisk och textmässig tolkning av reklamens text, layout och bilder. Denna traditionella syn ställer till med problem för hur hälsa skall betraktas, vilket jag skall återkomma till efter en närmare presentation av kapitlet.

Bokens första kapitel är skrivet av Roger Qvarsell som studerar den medicinska reklamen före 1900-talet. Här behandlas hälsobrunnarnas och olika fabriksprodukters

reklam för hälsans bevarande och sjukdomars behandling. I annonserna återfinns populära föreställningar som växer fram med den medicinska marknadens utveckling. Qvarsell lyfter fram hur mediciner blev lättare att sälja om de förknippades med det folkliga och naturliga. Motsatsen till detta är de annonser som vaxkabinetterna använde sig av för att marknadsföra sig. Eva Åhrén Snickare har studerat hur människokroppen gjordes till ett spektakel och en sevärdhet. Här handlade det inte om det folkliga och naturliga, utan snarare om det onormala och onaturliga.

Motzi Eklöf har studerat den kontroversiella läkemedelsläran homeopati och hur denna har återgivits i reklam under 1900-talet. Kapitlet berör också hur privata och offentliga initiativ har försökt begränsa utövandet av homeopatin, vilket har påverkat marknadsföringen av denna lära. Kapitlet behandlar utifrån detta reklamgranskningens uppkomst, en intressant del av kapitlet som dessvärre är lite kort.

Ett ständigt aktuellt ämne är bantning, vilket Maria Arvidsson behandlar i kapitlet *När hälsan blev smal*. I den reklam som hon analyserar, från början av 1900-talet fram till dagens annonser, återfinns tydliga föreställningar kring hälsa och skönhet, men också idéer för hur dessa ideal kan förvärfas. En intressant iakttagelse är hur kroppsidealet förändras under 1940-talet när Europa är i krig; under denna tid blir de ”naturliga linjerna” tillåtna. Arvidsson sammankopplar detta med kvinnans reträtt till hemmet och den rejäla och sunda hemmafrun. Själva termen bantning börjar användas under 60-talet samtidigt som den magra modellen Twiggy slår igenom. Detta är en tid då kvinnan börjar lämna hemmet och bege sig ut på arbetsmarknaden. På 70-talet blir mannen en möjlig konsument av bantningspreparat och Viktväktarna introduceras i Sverige. Kroppskulturen håller på att förändras och under 80-talet tar den allt större plats i populärkulturen för att på 90-talet bli ett återkommande diskussionsämne i medierna.

Därefter följer ett kapitel om tandkrämsannonsering mellan 1890 och 2000, skrivet av Ulrika Torell. Hon lyfter fram tre ”byggstenar” som denna typ av reklam bygger på. För det första hur tandkrämen sammankopplas med den medicinska vetenskapen, som därmed blir ett sanningsvittne för produkten. För det andra hur reklamen appellerar till framgångar i kontakten med andra människor och avslutningsvis hur kvinnan har fått huvudrollen i den här typen av reklam. Intressant är hur dessa tre byggstenar är sammankopplade i reklamen och hur de förändras historiskt. Här kan det handla om hur